

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА**

БУК МИРОСЛАВА ОЛЕГІВНА

УДК 349.3

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ**

**Спеціальність 12.00.05 «Трудове право;
право соціального забезпечення»**

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2020

Дисертація на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі соціального права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
БУРАК Володимир Ярославович,
доцент кафедри соціального права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
ВОЛИНЕЦЬ Владислав Володимирович,
доцент кафедри трудового права та права
соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;

кандидат юридичних наук, доцент
ГАРАЩЕНКО Людмила Петрівна,
науковий консультант відділу вивчення
судової практики правового управління (IV)
департаменту аналітичної та правової роботи
Верховного Суду.

Захист відбудеться 30 жовтня 2020 року о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14, ауд. № 249.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий 28 вересня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. О. Семків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Правове забезпечення осіб з інвалідністю в сучасних умовах є важливим засобом підтримки соціально вразливих категорій осіб, чисельність яких з огляду на різного роду техногенні, екологічні, військові та інші чинники, постійно зростає. А тому реалізація ними права на соціальне обслуговування має стати одним із пріоритетів держави та суспільства, важливим кроком на шляху до посилення ефективності їхнього соціального забезпечення.

Проведення в Україні реформи місцевого самоврядування з метою децентралізації влади, реформування фінансової системи медицини призвели до появи нових суб'єктів соціального обслуговування (об'єднані територіальні громади) та суттєво змінили правовий статус деяких класичних учасників правовідносин у цій сфері (медико-соціальних експертних комісій, лікарсько-консультативних комісій тощо). А схвалення Національної стратегії реформування системи догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки зумовило зменшення чисельності будинків-інтернатів, у тому числі й призначених для дітей з інвалідністю, у такий спосіб внівши відповідні корективи щодо обслуговування таких дітей.

Та навіть попри доволі інтенсивну роботу з оновлення національного законодавства (ухвалення нового Закону України “Про соціальні послуги”) та приведення його у відповідність до вимог міжнародних актів (насамперед Конвенції про права осіб з інвалідністю), деякі нормативні документи все ж містять норми декларативного характеру та не передбачають механізму їхньої реалізації. Поза увагою законодавця залишається також чимало питань, які стосуються особливостей правового статусу певних суб'єктів, покликаних надавати чи сприяти в наданні соціального обслуговування осіб з інвалідністю, потребують правової визначеності принципи такого обслуговування та механізм реалізації особами з інвалідністю свого права на соціальне обслуговування.

Отже, система соціального обслуговування осіб з інвалідністю перебуває на стадії реформування, а тому існує потреба проведення системного теоретичного дослідження правового забезпечення відносин у цій сфері, що безперечно свідчить про актуальність дисертаційного дослідження.

Теоретичні висновки у роботі сформульовано на основі творчого переосмислення пропозицій і рекомендацій, що були запропоновані

у дисертаціях О. О. Гірник, В. О. Гончарова, Л. П. Шумної. Деякі аспекти дослідження соціального обслуговування осіб з інвалідністю ґрунтуються на наукових висновках українських науковців, які з'ясували проблеми правового регулювання у сфері соціального забезпечення: В. М. Андріїва, Н. Б. Болотіної, В. Я. Бурака, С. В. Венедіктова, В. В. Волинця, Л. П. Гаращенко, М. І. Іншина, Т. А. Занфірової, В. Л. Костюка, О. І. Кульчицької, К. Ю. Мельника, О. В. Москаленко, О. Т. Панасюка, П. Д. Пилипенка, С. М. Прилипка, О. І. Процевського, С. М. Синчук, Я. В. Сімутіної, В. Л. Стрепка, Б. І. Сташківа, О. В. Тищенко, Г. І. Чанишевої, Н. М. Хуторян, М. М. Шумила, В. І. Щербини, О. М. Ярошенка, Г. О. Яковлевої та ін.

Незважаючи на вагомі здобутки науки права соціального забезпечення із цієї проблематики, доводиться констатувати, що на сьогодні все ж залишається чимало питань як теоретичного, так і практичного плану, від вирішення яких залежатиме ефективність правового регулювання соціального обслуговування осіб з інвалідністю в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до плану наукової роботи кафедри соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка в межах держбюджетних тем: “Проблеми систематизації трудового, земельного та екологічного законодавства в Україні” (реєстраційний номер 0111U005531); “Теоретико-прикладні проблеми становлення та розвитку права зайнятості та права довілля в Україні” (реєстраційний номер 0119U002400).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз правового регулювання відносин соціального обслуговування осіб з інвалідністю та напрацювання обґрунтованих теоретичних та практичних рекомендацій щодо його удосконалення.

Для досягнення зазначеної мети передбачається вирішення таких завдань:

- визначити особливості інвалідності як правової підстави соціального обслуговування та розкрити зміст її основних правових ознак;
- дослідити механізм реалізації особами з інвалідністю права на соціальне обслуговування;
- проаналізувати особливості змісту принципів надання соціального обслуговування особам з інвалідністю;
- окреслити коло суб'єктів, які забезпечують реалізацію права осіб з інвалідністю на соціальне обслуговування та обґрунтувати критерії їх класифікації;

– розкрити особливості правового статусу суб'єктів, які надають та сприяють у наданні соціального обслуговування особам з інвалідністю;

– визначити та дослідити окремі види соціального обслуговування осіб з інвалідністю в Україні різними суб'єктами;

– окреслити шляхи удосконалення законодавства України про соціальне обслуговування осіб з інвалідністю.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини щодо соціального обслуговування осіб з інвалідністю, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Предметом дослідження є правове регулювання соціального обслуговування осіб з інвалідністю.

Методи дослідження. У процесі наукового дослідження було застосовано низку методів, що властиві для правничої науки і науки права соціального забезпечення.

Зокрема, метод історичного аналізу використано для дослідження понять: соціальний ризик, інвалідність, принципи надання соціальних послуг (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). За допомогою діалектичного методу виявлено особливості інвалідності як правової підстави соціального обслуговування осіб з інвалідністю (підрозділ 1.1). Застосування методу порівняльного аналізу дало змогу дослідити порядок реалізації особою з інвалідністю права на соціальне обслуговування та визначити основні форми його надання (підрозділ 1.2). Особливості правового статусу суб'єктів, які надають та сприяють в наданні соціального обслуговування особам з інвалідністю, виявлено методом аналізу та синтезу (підрозділи 2.1, 2.2). За допомогою формально-логічного та системно-структурного методу досліджено нормативно-правові акти України про соціальне обслуговування осіб з інвалідністю, виявлено їх недоліки та вироблено пропозиції щодо їх усунення (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). Для дослідження видів соціального обслуговування осіб з інвалідністю в Україні та функцій суб'єктів, які забезпечують реалізацію права осіб з інвалідністю на такі види соціального обслуговування, використано формально-юридичний метод (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим науковим дослідженням соціального обслуговування осіб з інвалідністю в Україні, спрямованим на з'ясування основних проблем правового регулювання відносин такого обслуговування, а також вироблення

рекомендацій щодо законодавчого забезпечення гарантій реалізації відповідними особами права на соціальний захист.

Важливими й такими, що відзначаються науковою новизною є результати, у яких, зокрема,

уперше:

– зроблено висновок про зобов'язальний характер правового статусу надавачів соціального обслуговування. Він встановлюється законом або договором та передбачає обов'язки таких суб'єктів надавати соціальне обслуговування і вимагати при цьому дотримання відповідних обов'язків суб'єктами, що отримують соціальні послуги;

– запропоновано вважати юридичних осіб приватного права суб'єктами, що забезпечують здійснення соціального обслуговування осіб з інвалідністю, за умови, що в їхніх установчих документах метою діяльності вказано надання соціального обслуговування та визначено обов'язки щодо надання такого обслуговування;

– запропоновано розробити “Положення про оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах”, де передбачити порядок та критерії оцінювання потреб таких суб'єктів у соціальних послугах;

– обґрунтовано необхідність створення Національної ради з питань реабілітації осіб з інвалідністю. Основним її завданням має стати охорона та захист прав осіб з інвалідністю, які проходять реабілітацію в реабілітаційних установах України;

удосконалено:

– поняття складних життєвих обставин. Це обставини, що спричинили обмеження життєдіяльності особи, які вона не може подолати самостійно;

– пропозиції щодо зміни законодавчих підстав надання соціального обслуговування особам з інвалідністю, вилучивши із пункту 15 статті 1 Закону України “Про соціальні послуги” підпунктів: б), в), г) з огляду на те, що зазначені там обставини не є соціальними ризиками, які можуть слугувати підставами надання соціального обслуговування;

– визначення надавачів соціальних послуг. Це юридичні та фізичні особи, фізичні особи-підприємці, з галузевою правосуб'єктністю, метою діяльності яких є надання соціальних послуг і які одержали ліцензію на провадження діяльності у сфері надання таких послуг;

– рекомендації щодо покращення структури територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), з урахуван-

ням їхніх функцій у процесі організації та надання соціальних послуг та з огляду на вимоги державних стандартів соціальних послуг;

набули подальшого розвитку:

– класифікація видів соціального обслуговування осіб з інвалідністю з огляду на форму надання соціальної послуги. Зокрема, розмежовано стаціонарне та напівстаціонарне соціальне обслуговування, соціальне обслуговування на дому та в спеціалізованих установах;

– пропозиції щодо розширення системи реабілітації осіб з інвалідністю шляхом внесення змін до статті 12 Закону України “Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні”, вказавши у змісті її диспозиції з-поміж інших надавачів соціальних послуг також фізичних та юридичних осіб, які отримали в установленому законом порядку ліцензію і прагнуть надавати особам з інвалідністю реабілітаційні заходи;

– теоретичні напрацювання щодо доповнення ознак суб’єктів, які надають соціальне обслуговування особам з інвалідністю на добровільних засадах, такими ознаками: 1) утворюються, організовуються самостійно; 2) здійснюють свою діяльність як волонтери чи шляхом благодійництва; 3) їхня правосуб’єктність визначається установчими документами; 4) фінансуються за рахунок благодійних внесків або ж власним коштом;

– наукові висновки щодо особливостей юридичної природи договору про надання соціальних послуг. Неодмінною умовою такого договору є соціально-забезпечувальне зобов’язання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені в дисертації положення, висновки і пропозиції можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – у процесі подальших наукових досліджень з актуальних проблем соціального забезпечення, у тому числі соціального обслуговування осіб з інвалідністю;

– у правотворчій діяльності – у процесі реформування законодавства про соціальне обслуговування осіб з інвалідністю;

– у правозастосовній діяльності – результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, суб’єктів, які надають соціальні послуги, соціальних працівників, а також органів державного нагляду й контролю у відповідній сфері;

– у навчальному процесі – для викладання курсу «Право соціального забезпечення України», під час написання підручників, навчаль-

них посібників, програм, довідкової та методичної літератури, а також у науково-дослідній роботі студентів.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана на кафедрі соціального права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Теоретичні напрацювання та практичні результати обговорено на засіданнях кафедри та отримали позитивну оцінку. Основні положення дисертації висвітлено у доповідях на таких науково-практичних конференціях: міжнародних – “Дванадцяті осінні юридичні читання” (м. Хмельницький, 2013), “Проблеми реалізації і захисту соціальних прав в Україні” (м. Львів, 2018), “Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія та практика” (м. Харків, 2018), “Проблеми реалізації та захисту прав людини в світлі Загальної декларації прав людини” (м. Львів, 2018), “Правове забезпечення соціальної сфери” (м. Одеса, 2019), “Проблеми реалізації прав громадян у сфері праці та соціального забезпечення” (м. Харків, 2019), “Українська правнича наука та її вплив на сучасні реформи” (м. Львів, 2019), всеукраїнських – “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні” (м. Львів, 2014), Всеукраїнський “круглий стіл” присвячений 40-річчю кафедри соціального права (м. Львів, 2016), “Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення” (м. Харків, 2016), “Соціально-економічні та правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі” (м. Хмельницький, 2016), “Напрямки розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення” (м. Харків, 2017), “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні” (м. Львів, 2018), “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні” (м. Львів, 2019), “Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні” (м. Львів, 2020).

Публікації. Найважливіші результати та висновки дисертації висвітлено у шести статтях, опублікованих у фахових виданнях (з них дві – у зарубіжних), а також у п’ятнадцяти тезах доповідей науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації визначені метою і завданнями дослідження. Наукова робота містить вступ, три розділи, які поділяються на вісім підрозділів, а також висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 210 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 175 сторінок. Список використаних джерел налічує 196 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими планами та програмами, мету і завдання, об'єкт та предмет, методи дослідження, наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, а також апробацію результатів дисертації, публікації та структуру й обсяг роботи.

Розділ 1 “Соціальне обслуговування осіб з інвалідністю: теоретичні аспекти” містить три підрозділи.

У підрозділі 1.1 *“Інвалідність як підстава соціального обслуговування”* обґрунтовано, що підставою виникнення в особи з інвалідністю права на соціальне обслуговування є наявність складних життєвих обставин, зумовлених інвалідністю і які особа не може подолати самотійно. Метою правовідносин соціального обслуговування є інклюзія особи, в якій настав соціальний ризик, у суспільне життя, і цим вони відрізняються від пенсійних та допомогівих правовідносин.

Визначення поняття *“інвалідності як підстави соціального обслуговування”* подано як стійку втрату особою здоров'я, що обмежує її життєдіяльність, унеможливує здатність здійснювати діяльність у спосіб і в межах, звичайних для людини, та зумовлює необхідність мінімізації наслідків складних життєвих обставин та включення такої особи у громаду.

Підрозділ 1.2 *“Право осіб з інвалідністю на соціальне обслуговування та механізм його реалізації”* присвячений дослідженню змісту права на соціальне обслуговування осіб з інвалідністю. Наголошено, зокрема про те, що право на соціальне обслуговування осіб з інвалідністю належить до суб'єктивних соціальних прав. Воно передбачає можливість особи з інвалідністю при настанні соціального ризику отримати комплекс соціальних послуг у межах, визначених законом чи договором, укладеним у межах закону, для мінімізації негативних наслідків соціального ризику та включення такої особи у громаду.

На переконання автора, до видів соціального обслуговування осіб з інвалідністю грошова допомога не належить.

У підрозділі 1.3 *“Принципи соціального обслуговування осіб з інвалідністю”* проаналізовано основні засади, на яких ґрунтується соціальне обслуговування цієї категорії осіб. Пропонуємо, зокрема, вважати такими ідеї, які визначають сферу надання соціального обслуговування, порядок встановлення прав та обов'язків суб'єктів правовідносин

соціального обслуговування, механізм їх реалізації, а також гарантії захисту прав та законних інтересів осіб з інвалідністю.

У дисертації обґрунтовано необхідність внесення змін до ст. 3 Закону України “Про соціальні послуги”, яку пропонується викласти у такій редакції: “Основні принципи надання соціальних послуг: 1) принцип індивідуального підходу; 2) принцип доступності; 3) принцип добровільності; 4) принцип комплексності; 5) принцип конфіденційності; 6) принцип дотримання суб’єктами, що надають соціальні послуги, державних стандартів соціальних послуг, етичних норм і правил”.

Розділ 2 “Суб’єкти, які забезпечують реалізацію права осіб з інвалідністю на соціальне обслуговування” налічує два підрозділи.

У підрозділі 2.1 “Суб’єкти, які надають соціальне обслуговування особам з інвалідністю” відображено систему суб’єктів, які надають соціальне обслуговування особам з інвалідністю. Такими вважаються юридичні особи, фізичні особи, фізичні особи-підприємці, з галузевою правособ’єктністю, метою діяльності яких є надання соціальних послуг особам з інвалідністю. Вони зазвичай утворюються або за рішенням державного органу або добровільно та фінансуються за кошти державного чи місцевого бюджетів, або ж за рахунок благодійних внесків і власних коштів, та мають ліцензію на провадження діяльності у сфері надання соціальних послуг.

З огляду на підставу виникнення обов’язку надання соціального обслуговування особам з інвалідністю усіх суб’єктів поділяємо на: 1) тих, які зобов’язані надавати відповідне обслуговування таким особам відповідно до законодавства; 2) тих, для яких надання соціального обслуговування особам з інвалідністю є добровільним.

Обов’язок організації та контролю за наданням соціального обслуговування особам з інвалідністю законодавством покладено на державні органи та органи місцевого самоврядування.

До суб’єктів, для яких надання соціального обслуговування особам з інвалідністю є обов’язком, визначеним таким при їх створенні, належать спеціалізовані державні та комунальні підприємства і установи. Їх правовими ознаками є: 1) мета утворення: забезпечення виконання конституційного обов’язку держави із соціального обслуговування осіб з інвалідністю; 2) порядок їх створення передбачає ухвалення певним державним органом чи органом місцевого самоврядування відповідного рішення; 3) їхній правовий статус охоплює лише ті права та обов’язки, які необхідні для реалізації завдань щодо соціального обслуговуван-

ня осіб з інвалідністю; 4) у таких суб'єктів, зазвичай, відсутні владні повноваження; 5) фінансування їхньої діяльності відбувається, переважно, за кошти місцевих бюджетів.

Групу суб'єктів, які надають соціальне обслуговування особам з інвалідністю на добровільних засадах, формують: приватні підприємства, благодійні організації, громадські організації, волонтери, фізичні особи-підприємці, фізичні особи тощо. Для них характерним є: 1) утворюються, організовуються самостійно; 2) здійснюють свою діяльність добровільно; 3) їхня правосуб'єктність визначається установчими документами; 4) діяльність щодо надання соціального обслуговування фінансується із благодійних внесків або власних коштів.

У підрозділі 2.2 “Суб'єкти, які сприяють у наданні соціального обслуговування особам з інвалідністю” досліджено особливості галузевої правосуб'єктності тих учасників відповідних правовідносин, які сприяють в наданні соціального обслуговування особам з інвалідністю. До цієї категорії належать суб'єкти, які покликані підтверджувати юридичні факти, що є підставою виникнення права на соціальне обслуговування. Це спеціальні заклади в системі охорони здоров'я, що проводять медико-соціальну експертизу осіб, які звернулися для встановлення інвалідності – медико-соціальні експертні комісії (МСЕК) та лікарсько-консультативні комісії (ЛКК), а також державні органи, установи, організації, правовстановлювальна функція яких у соціально-забезпечувальних правовідносинах зумовлена основним видом їхньої діяльності.

Обґрунтовано необхідність посилення контрольних функцій МСЕК, ЛКК як суб'єктів, що сприяють у наданні соціального обслуговування особам з інвалідністю, зокрема в частині виконання індивідуальної програми реабілітації, а також контролю за відповідністю надання соціального обслуговування державним стандартам.

Розділ 3 “Окремі види соціального обслуговування осіб з інвалідністю в Україні” поділяється на три підрозділи.

У підрозділі 3.1 “Соціальне обслуговування осіб з інвалідністю у територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг)” досліджено порядок та підстави надання соціального обслуговування особам з інвалідністю у територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

У дисертації наголошено, що обов'язок встановлення потреби у соціальних послугах покладено на державні органи чи органи місцевого

самоврядування, а особа лише повинна здійснити своє волевиявлення з метою отримання соціального обслуговування шляхом звернення до суб'єкта, який сприяє у наданні соціальних послуг або ж безпосередньо до суб'єкта, який надає такі послуги.

Юридичною підставою надання соціальних послуг є договір, який укладають між відповідним територіальним центром соціального обслуговування та особою з інвалідністю чи її законним представником. В основу такого договору покладено соціально-забезпечувальне зобов'язання, яке належить до так званих правовідносин активного типу, в яких соціально зобов'язаний суб'єкт повинен в порядку і на умовах, передбачених законом чи договором (укладеним в межах закону), надати особі необхідний їй вид соціального забезпечення.

Підрозділ 3.2 “Соціальне обслуговування осіб з інвалідністю у закладах інтернатного типу” розкриває порядок реалізації права осіб з інвалідністю на стаціонарне соціальне обслуговування. Таке право мають особи з інвалідністю, які: 1) не можуть себе самостійно обслуговувати; 2) не мають рідних, які б забезпечили їм постійну сторонню допомогу і догляд.

Право на стаціонарне соціальне обслуговування особа з інвалідністю може реалізувати за наявності певних умов: 1) волевиявлення зацікавленої особи у влаштуванні в стаціонарний соціальний заклад; 2) вік особи; 3) потреба у сторонньому догляді, побутовому і медичному обслуговуванні; 4) відсутність медичних протипоказань для перебування у стаціонарному закладі; 5) рішення компетентних органів про прийом до стаціонарної установи. При цьому автор наголошує, що іноді виникає потреба з'ясувати також інші юридичні факти: 1) відсутність родичів, зобов'язаних за законом утримувати осіб з інвалідністю; 2) належність до відповідної категорії осіб, правовий статус яких визначено спеціальним законодавством; 3) наявні матеріально-побутові умови життя заявника чи батьків або близьких родичів дитини, яку влаштовують у дитячий будинок-інтернат. Усі ці факти повинен з'ясовувати департамент соціального захисту населення відповідної місцевої державної адміністрації, оскільки саме у його віданні перебувають інтернатні установи, і який діє від імені держави як гарант соціального обслуговування.

У *підрозділі 3.3 “Соціальне обслуговування осіб з інвалідністю в реабілітаційних установах”* з'ясовано види, форми і обсяг реабілітаційних заходів, а також оптимальні строки їх здійснення та конкретних виконавців.

Основним документом, який регулює питання реабілітації осіб з інвалідністю, є індивідуальна програма реабілітації інваліда. Вона має рекомендаційний характер і стає обов'язковою з моменту надання згоди особою на її виконання.

Обґрунтовано доцільність передбачення адміністративної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, реабілітаційними установами, підприємствами, установами, організаціями своїх обов'язків щодо забезпечення реалізації індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю.

Наголошено на необхідності створення Національної ради з питань реабілітації осіб з інвалідністю, як додаткової гарантії права отримання соціальних послуг особами з інвалідністю під час проходження ними реабілітації в спеціалізованих установах України.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано найважливіші наукові та практичні результати дослідження соціального обслуговування осіб з інвалідністю та запропоновано рекомендації щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення суспільних відносин у цій сфері.

1. Підставою виникнення в особи права на соціальне обслуговування є наявність складних життєвих обставин, які зумовлені соціальним ризиком та спричинили обмеження життєдіяльності такої особи, які вона не може подолати самостійно.

2. Умовою належності юридичних осіб приватного права до суб'єктів надавачів соціального обслуговування осіб з інвалідністю є закріплення в їхніх установчих документах мети діяльності – надання соціального обслуговування та визначення обов'язків щодо надання такого обслуговування.

3. Правовий статус надавачів соціального обслуговування має зобов'язальний характер. Він передбачає обов'язок суб'єкта в порядку і на умовах, передбачених законом чи договором (укладеним в межах закону), надати особі необхідний їй вид соціального обслуговування і вимагати виконання обов'язків іншою стороною правовідносин. Особа з інвалідністю, яка потребує соціального обслуговування, реалізує своє право шляхом звернення до відповідного суб'єкта, що сприяє у наданні соціального обслуговування або безпосередньо надає соці-

альні послуги, а обов'язок перевірити обґрунтованість її потреби покладено на орган державної влади чи орган місцевого самоврядування.

4. Для забезпечення ефективності призначення і надання соціального обслуговування запропоновано розробити і затвердити спеціальне “Положення про оцінювання потреб особи/сім’ї у соціальних послугах”. У ньому визначити: 1) права і обов'язки суб'єктів оцінювання потреб особи/сім’ї у соціальних послугах; 2) суб'єктів, які на основі оцінювання потреб повинні розробляти індивідуальний план надання соціальних послуг; 3) процедуру затвердження індивідуального плану надання соціальних послуг; 4) підстави і порядок перегляду індивідуальних планів отримувачів соціальних послуг.

5. Обґрунтовано необхідність створення Національної ради з питань реабілітації осіб з інвалідністю. Основним завданням Ради має бути охорона та захист прав осіб з інвалідністю, які проходять реабілітацію в реабілітаційних установах України. На виконання цього завдання Національна рада у разі порушення прав осіб з інвалідністю повинна мати право вимагати від керівників реабілітаційних установ негайного їх поновлення та вжиття необхідних заходів для запобігання порушення прав у майбутньому. Такі вимоги повинні бути обов'язковими для розгляду і реагування. До складу Національної ради з питань реабілітації повинні входити представники органів державної влади, представники органів місцевого самоврядування, представники громадських організацій осіб з інвалідністю.

6. Перелік підстав виникнення складних життєвих обставин, передбачений законом “Про соціальні послуги”, на думку автора, занадто широкий і в деяких випадках стосується встановлення відповідної групи інвалідності, а не надання соціального обслуговування. Тому запропоновано внести зміни до п. 15 ст. 1 Закону України “Про соціальні послуги”, виключивши: 1) часткову або повну втрату рухової активності, пам'яті; 2) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; 3) психічні та поведінкові розлади.

7. Існує необхідність розширити коло надавачів соціальної реабілітації за рахунок фізичних та юридичних осіб, які отримали ліцензію. У зв'язку з цим запропоновано абзац одинадцятий частини другої ст. 12 Закону України “Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні” викласти в наступній редакції: “фізичні та юридичні особи, які отримали в установленому законом порядку ліцензію на здійснення діяльності по наданню соціальних послуг.”

8. Запропоновано у Законі України “Про ліцензування видів господарської діяльності” від 02 березня 2015 року передбачити, серед інших видів господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню, “надання соціальних послуг з урахуванням особливостей, визначених Законом України “Про соціальні послуги” від 17 січня 2019 року”.

9. Обов’язок розробити Ліцензійні умови надання соціальних послуг необхідно закріпити за Міністерством соціальної політики України. У Ліцензійних умовах повинні бути передбачені загальні вимоги щодо провадження професійної діяльності у сфері надання соціальних послуг (щодо обов’язкових попередніх та профілактичних медичних оглядів працівників, щодо дотримання усіх санітарно-гігієнічних вимог, щодо забезпечення приміщень гарячим та холодним водопостачанням, водовідведенням тощо) та кваліфікаційні вимоги до провадження професійної діяльності у сфері надання соціальних послуг (наявність у працівників відповідної освіти: загальної середньої, професійно-технічної, неповної вищої, вищої, з вимогами або без вимог щодо стажу роботи).

10. Запропоновано новий критерій для класифікації видів соціального обслуговування – форма соціальної послуги. За цим критерієм розмежовано стаціонарне та напівстаціонарне соціальне обслуговування, соціальне обслуговування на дому та в спеціалізованих установах.

11. Чинна структура територіальних центрів соціального обслуговування потребує удосконалення. З метою ефективного надання соціального обслуговування особам з інвалідністю у їхній структурі запропоновано створення наступних підрозділів: 1) організаційно-методичний; 2) оцінювання потреб особи/сім’ї в соціальних послугах; 3) розроблення та затвердження індивідуального плану надання соціальних послуг; 4) екстреного реагування; 5) соціальної допомоги вдома; 6) денного перебування; 7) стаціонарного догляду для постійного або тимчасового проживання; 8) організації надання натуральної допомоги.

12. Суб’єктам, які надають соціальне обслуговування особам з інвалідністю на добровільних засадах, притаманні наступні ознаки: 1) утворюються, організовуються самостійно; 2) здійснюють свою діяльність як волонтери чи шляхом благодійництва; 3) їхня правосуб’єктність визначається установчими документами; 4) фінансуються за рахунок благодійних внесків або ж власним коштом.

13. Основною особливістю договору про надання соціальних послуг є те, що в його основі лежить соціально-забезпечувальне зобов’язання.

Пропонуємо під соціально-забезпечувальним зобов'язанням розуміти правовідносини активного типу, в яких соціально зобов'язаний суб'єкт повинен в порядку і на умовах, передбачених законом чи договором, укладеним в межах закону, надати особі необхідний їй вид соціального забезпечення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бук М. О. Інвалідність як підстава соціального обслуговування. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 60. С. 221–226.
2. Бук М. О. Принципи соціального обслуговування осіб з обмеженими можливостями. *Форум права: електрон. наук. фахове видання*. 2017. № 4. С. 39–46.
3. Бук М. О. Поняття та правові ознаки суб'єктів, що сприяють в отриманні соціального обслуговування особам з інвалідністю. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2018. Вип. 6. С. 179–189.
4. Бук М. О. Реалізація права осіб з інвалідністю на соціальне обслуговування в територіальних центрах соціального обслуговування. *Підприємництво, господарство, право*. 2019. № 9. С. 64–70.
5. Бук М. О. Право на социальное обслуживание как элемент правового статуса инвалида. *Труды Оренбургского института (филиала) МГЮА*. 2014. № 19. С. 121–125.
6. Бук М. О. Поняття та правові ознаки суб'єктів, що надають соціальне обслуговування інвалідам. *Legea si viata*. № 5 (2). 2017. С. 15–19.
7. Бук М. О. Доцільність застосування поняття “інвалід” для позначення суб'єктів права на соціальне обслуговування. Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної науково – практичної конференції “Дванадцять осінніх юридичних читань” (м. Хмельницький, 8–9 листопада 2013 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права. 2013. С. 143–145.
8. Бук М. О. Право інвалідів на соціальне обслуговування. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали ХХ звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2014 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2014. С. 241–243.

9. Бук М. О. Принципи соціального обслуговування інвалідів. *Актуальні проблеми соціального права*: матеріали Всеукр. «круглого столу» присвяченого 40-річчю кафедри соціального права (1 квітня 2016 р.). Львів: Кафедра соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка; Український центр соціально-правових досліджень. 2016. С. 73–77.

10. Бук М. О. Система суб'єктів, які надають соціальне обслуговування інвалідам. *Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення*: матеріали V Всеукраїнської наук.–практ. конф. (м. Харків, 28 жовтня 2016 р.). Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. С. 406–408.

11. Бук М. О. Поняття суб'єктів, які надають соціальне обслуговування інвалідам. *Соціально – економічні та правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 21 жовтня 2016 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права. 2016. С. 51–55.

12. Бук М. О. Види соціального обслуговування інвалідів в Україні. *Напрямки розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*: матеріали VI Всеукраїнської науково – практичної конференції, присвяченої 25 річчю кафедри трудового та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, 3 листопада 2017р.). Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017. С. 452–455.

13. Бук М. О. Соціальні послуги, як форма соціального обслуговування осіб з обмеженими можливостями. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXII звітної наук.-практичної конференції (7–8 лютого 2018 р.): у 2 ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2018. С. 6–7.

14. Бук М. О. Договір про соціальне забезпечення у сфері соціального обслуговування осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми соціального права*: матеріали 7 міжнародної наук.-практ. конф. «Проблеми реалізації і захисту соціальних прав в Україні». (27 квітня 2018 року). Львів: Кафедра соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка; Український центр соціально-правових досліджень. 2018. С. 77–81.

15. Бук М. О. Реалізація особами з інвалідністю права на реабілітацію: постановка проблеми. *Розвиток трудового права та права соціально-*

го забезпечення: теорія і практика: тези доп. та наук. повідомл. учасників VIII Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Харків, 05 жовтня 2018 р.). Харків. 2018. С. 513–518.

16. Бук М. О. Поняття осіб з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми соціального права: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. “Проблеми реалізації і захисту прав людини в світлі Загальної декларації прав людини” (до 70-річчя з дня ухвалення). (14 грудня 2018р.): Львів: Кафедра соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка; Український центр соціально-правових досліджень. 2019. С. 58–61.*

17. Бук М. О. Нормативно – правове регулювання надання освітніх послуг дітям з інвалідністю. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXV звітної наук.-практ. конф. (7–8 лютого 2019 р.): у 2 част., ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені І. Франка. 2019. С. 6–8.*

18. Бук М. О. Правовий статус територіальних центрів соціально-го обслуговування (надання соціальних послуг): проблемні питання. *Правове забезпечення соціальної сфери: матеріали X Міжнародної науково – практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Одеса, 19 квітня 2019 р.). Одеса: Фенікс, 2019. С. 121–124.*

19. Бук М. О. Принцип доступності та відкритості надання соціальних послуг особам з інвалідністю в Україні. *Проблеми реалізації прав громадян у сфері праці та соціального забезпечення: тези доп. та наук. повідомл. учасників IX Міжнар. наук.–практ. конф., яка присвячена 50 – річчю створення кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, 11 жовтень 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 598–600.*

20. Бук М. О. Форми реабілітаційних заходів, які надаються особам з інвалідністю. *Українська правнича наука та її вплив на сучасні реформи: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (6 грудня 2019). Львів: Кафедра соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка; Український центр соціально-правових досліджень. 2019. С. 54–57.*

21. Бук М. О. Європейські соціальні стандарти у сфері соціального обслуговування осіб з інвалідністю. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVI звітної наук.-практ. конф. (6–7 лютого 2020 р.): у 2 ч. Ч. 2.– Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 8–10.*

АНОТАЦІЯ

Бук М. О. Правове регулювання соціального обслуговування осіб з інвалідністю в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2020.

Дисертацію присвячено дослідженню проблем правового регулювання соціального обслуговування осіб з інвалідністю в Україні.

Сформульовано поняття інвалідності як підстави соціального обслуговування; проаналізовано зміст права особи з інвалідністю на соціальне обслуговування та принципи його надання. З'ясовано юридичні ознаки суб'єктів, які надають та сприяють у наданні соціального обслуговування. Досліджено порядок та підстави стаціонарного, напівстаціонарного соціального обслуговування, соціального обслуговування на дому та у спеціалізованих установах.

Ключові слова: інвалідність як підстава соціального обслуговування; правовий статус; право на соціальне обслуговування; принципи соціального обслуговування; суб'єкти, які надають та сприяють у наданні соціального обслуговування; територіальні центри соціального обслуговування; заклади інтернатного типу; реабілітаційні установи; реабілітація осіб з інвалідністю.

АННОТАЦИЯ

Бук М. О. Правовое регулирование социального обслуживания лиц с инвалидностью в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 – трудовое право; право социального обеспечения. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2020.

Диссертация посвящена исследованию проблем правового регулирования социального обслуживания лиц с инвалидностью в Украине.

Сформулировано понятие инвалидности как основания для социального обслуживания; проанализировано содержание права лица с инвалидностью на социальное обслуживание и принципы его предоставления. Выявлены юридические признаки субъектов, которые предо-

ставляют и содействуют предоставлению социального обслуживания. Исследован порядок и основания для стационарного, полустационарного социального обслуживания, социального обслуживания на дому и в специализированных учреждениях.

Ключевые слова: инвалидность как основание для социального обслуживания; правовой статус; право на социальное обслуживание; принципы социального обслуживания; субъекты, которые оказывают и содействуют предоставлению социального обслуживания; территориальные центры социального обслуживания; учреждения интернатного типа; реабилитационные учреждения; реабилитация лиц с инвалидностью.

SUMMARY

Buk M. O. Legal Regulation of Social Services Providing for Disabled Persons in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Legal Sciences, specialty 12.00.05 – Labour Law; Social Security Law. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2020.

The thesis deals with the research of problems of legal regulation of social services providing for disabled persons in Ukraine.

The definition of disability is substantiated. It means the basis of social services as a permanent loss of health, which limits his life, prevents the ability to carry out activities in the manner and within normal for humans, and results in the need to minimize the consequences of difficult life circumstances and include such a person in the community.

The dissertation examines the content of the right to social services for persons with disabilities, which provides for the possibility of a person with disabilities, when a social risk occurs, to receive a set of social services within the limits defined by law or a contract concluded within the framework of the law, to minimize the negative consequences of social risk and include such a person in the community.

Scientific and practical proposals on jurisdictional forms of protection of the right to social services have been improved. It is proposed to introduce a narrower specialization of judges at the legislative level, in particular from the law of social security; to adopt a special sectoral

regulation that would regulate procedural relations in the field of social security; to provide for the possibility of attracting independent experts to solve problematic issues related to the passage of a person's medical and social examination.

The scientific concept of «principles of social services for disabled persons» as ideas that determine the scope of social services, the procedure for establishing the rights and responsibilities of the subjects of social services, the mechanism of their implementation, as well as guarantees to protect the rights and legitimate interests of disabled persons were clarified.

The dissertation substantiates the definition of social service providers as legal entities and individuals, individual entrepreneurs with a branch legal personality, whose purpose is to provide social services and who have received a license to operate in the field of providing such services.

It is proved that the legal status of social service providers is binding. It provides for the obligation of the subject in the manner and under the conditions provided by law or contract (concluded within the law) to provide the person with the necessary type of social services and require the other party to perform its duties. A disabled person in need of social services exercises his/her right by applying to the relevant entity (which assists in social services providing or directly provides social services), and the obligation to verify the validity of his/her needs rests with the state or local government body.

It is analysed that the basis for social services providing is a contract that is concluded between a Territorial Social Service Centre and a disabled person or his/her legal representative. It is established that the basis of such an agreement is a social security obligation.

It is proposed to develop a procedure and criteria for assessing the needs of disabled persons in social services. They should include as follows: (1) the rights and responsibilities of the subjects of assessing the needs of the individual/family in social services; (2) entities that, based on needs assessment, should develop an individual plan for social services provision; (3) the procedure for approving an individual plan for the social services provision; and (4) the grounds and procedure for reviewing individual plans of social services recipients.

The necessity of founding the Disabled Persons Rehabilitation National Council is justified. It is proposed to formulate the main tasks of the National Council, as protection and defence of the rights of disabled persons undergoing their rehabilitation in rehabilitation institutions of Ukraine.

Keywords: disability as a basis for social services provision; the legal status; the right to social services; principles of social service; entities that provide social services; entities that assist in the social services providing; territorial centres of social services (provision of social services); boarding schools; rehabilitation institutions; rehabilitation of disabled persons.

Підписано до друку 23.09.2020 р. Формат 60x84/16
Обсяг 0,9 авт. арк.
Тираж 100 прим. Папір офсетний.

Друк: ФОП Кундельська В.О.
79037, м. Львів, вул. Студинського, 4.
Виписка з ЄДР серія АА № 543619 від 22.10.2007 р.
Тел.: 096 270 62 87; 050 227 91 39.
e-mail: genaprint@gmail.com

